

Fjetland-gården Østvold, bruk nummer 31 på Jåtten

Om gården og menneskene

Torgeir H. Persett

Utsikt fra Jåttåhaugen en flott høstdag i 2013 - Foto THPersett

Seksti til åtti høydemeter over Gandsfjorden, østvendt med vid utsikt mot Ryfylke, og med Jåttånuten trygt i ryggen mot sør-sørvest, ligger Østvold og bader i morgensol. På tilgrensende Jåttåhaugen var det fra gammelt av utsikt mot Godeset og Sola i sørvest, via Hafrsfjord og Hinna i vest og nord, og nesten hele sirkelen rundt til Sandnes i sør. Gården er i 2014 fremdeles gård i den forstand at mye av jordene ligger der, med noen av de gamle steingardene intakte.

Vi er øverst i Skogsbakken før denne møter Jåttåhaugveien, like øst for det gamle tunet hvor det en gang var «trongbølt på Jåttå».

På 1830-tallet var det «*efter mindelig Overenskomst*» en større utskifting på Jåtten. Den startet 5. september 1831, ble avsluttet 22. mars 1833 og tinglest i 1839. Matrikkelen fra 1838 er basert på denne.

Det var da åtte oppsittere på Jåtten, og tre på Boganen som nå hadde fått felles matrikkelnummer med Jåtten.

På 1800-tallet var det et voksende utflyttingsoverskudd i deler av bygde-Norge. Små gårdsbruk og store barneflokker var nok mye av årsaken. Utvandringen til USA er det sagt og skrevet mye om, men ikke alle dro så langt. Lokalt flyttet mange til landkommunen Hetland utenfor Stavanger. Folk kjøpte seg gårder på steder som Hetlandsmarka, Kristianslyst, Mari-ero, Jåtten, Stokka, Tjensvoll og Tasta.

Jåtten fikk sin andel av dette. I 1850 var de 8 blitt 24 oppsittere på 34 ulike eiendommer. Blant de tjuefire var Tønnes Johannes Tønnessen fra Håland i Sokndal. Han bodde i Stavanger, men eide på Jåtten. På 1840-tallet kjøpte Tønnes deler av eiendommene Halvor Thorsen og Jakob Larsen satt på i 1838. Omtrent halvdelen

Post- Num- mere.	N a v n.	O p s i d d e r.
85a	Jaaten	Thore Hansen
86a	Do.	Anders Hansen
87a	Do.	Halvor Thorsen
88a	Do.	Jacob Larsen
89a	Do.	Rasmus Larsen
90a	Do.	Torand Christensen
91a	Do.	Peder Endresen
92a	Do.	Køfer Enelsen
85b til 92b	Bogenæs	Ole Gillefen
85c til 92c	Do.	Niels Evensen
85d til 92d	Do.	Anders Andersen

Oppsittere på Jåtten i 1838

Kilde: Matrikkelen 1838, Digitalarkivet

av løpenummer 87a, Thorsens, og en mindre del av 88a, Larsens. Tønnes' «an-part» i 88a ble etter hvert gitt løpenr 122. Østvold, løpenr 122a, utgjør snaut halvdel av dette.

Tønnes J. Tønnesen var kommet til Stavanger i 1829. Han var sentral blant haugianerne i byen og med i venneflokken rundt John Rasmussen Haugvalstad. Tønnes J. bodde i Nygaten 9. Han bidro både økonomisk og som leder i byggekomiteen for «Nygadens Opbygelseshus» i 1845. Han deltok også på stiftelsesmøtet for NMS i 1842. I 1850 eier han dessuten to bruk på Christianslyst.

«Sommerthinget for Hetlands Thinglag», i juli 1851, skyldsatte på Jåtten «2de Jordlodder bemeldte T. J. Tønnessen har solgt av sin der liggende Eiendom». T.J's tittel var da Grosse-rer. En av disse 'tvende Jordlodder' hadde Tønnes Pedersen fra Mandal kjøpt. Dette var et «Engstykke bestående av 2de umiddelbart til hinanden stødende Hauger Disse Hauger ere beliggende paa den såkaldede Østvold og indeslutter et lidet Vaaningshus som og skal tilhøre Kjøberen». Tønnes Pedersen kjøpte dessuten «endeel Huustømmer m.v.». Oppdelingen av jord som nå foregikk på Jåtten, må ha ført til en del byggevirk-somhet.

Ungkaren Tønnes Pedersen var i 1865 en av 33 selveiere på Jåtten. Han var da 59 år og alene på Østvold. Tønnes dyrket korn og poteter.

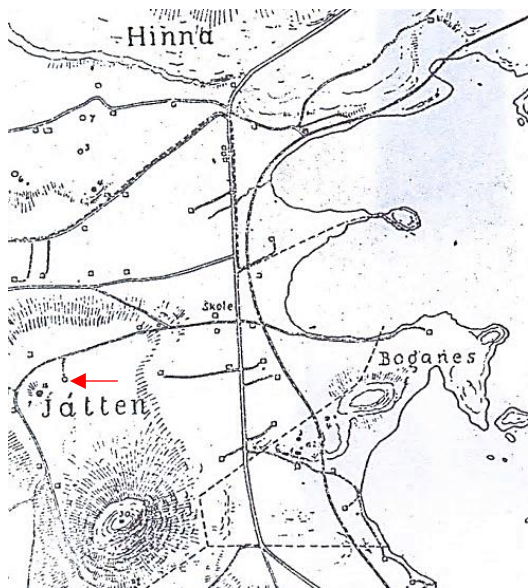
Ti år senere var situasjonen for Tønnes den samme. Han satt fortsatt alene og ugift på bruket. Men gårdsdriften var det så som så med. I folketellingen for 1875 er anmerket: «Kreaturhold og Udsæd finner ikke Sted».

Tønnes Pedersen hadde kjøpt gården i 1851 for 400 Specidaler. En speciedaler var opprinnelig en stor sølvmynt på snaut 30 gram og 87,5 % rent sølv. Da Norge sluttet seg til den skandinaviske myntunionen i 1874 ble 1 speciedaler likeverdig med 4 kroner.

I 1886 var Jåtten-gården delt i 58 bruk. I matrikkelen fra dette året finner vi Halvar Paulsen som eier av bruk nummer 31, Østvold, tidligere løpenummer 122a.

Halvar Paulsen kjøpte gården i 1876. Kjøpekontrakten er datert 26. februar dette året. Halvar var sjømann og da hjemme noen måneder, fra november 1875 til mars 1876, nok tid til å sikre seg en framtid som gårdbruker på Østvold. Han fikk skjøte på eiendommen den 2. november i 1878:

Undertegnede Tønnes Pedersen Jaaten, der ved Skjøde af 16 Juli 1851 er Eier af LøbeNo 88a af Gaarden Jaaten i Hetlands Herred, sælger og overdrager herved denne Eiendom til Halvar Paulsen for Kjøbesum 1600 - segsten Hundre Kroner samt frit Husvære i Vaaningshuset paa min Livstid, eller hvis Kjøberen opfører et nyt Vaaningshus på Gaarden, forbeholder jeg mig frit et Værelse i Huset, 7 Alen langt og 3½ Alen bredt, samt Husrum desforuden til 10 Læs Torv. Paa Kjøbesummen er 800 Kroner betalte og for de resterende 800 Kroner giver han mig Panteobligation med Pant i Eiendommen alt overensstemmende med vedhæftede Kjøbekontrakt af 26 Februar 1876. Husværet er verd 8 Kroner for Aaret. Thi skal saaledes Gaarden LNo 88a af Jaaten tilhøre Halvar Paulsen og Hans Arvinger som sand og ret-

Jåtten omkring år 1900. En ny Jåtten skole ligger nokså midt i bildet. Skogsbakken gikk herfra og vestover opp mot og rundt Jåttåhaugen, og videre mot Jåtтанnuten i sør. Hovedhuset på Østvold er avmerket.

Kart: Stavanger Byarkiv

mæssig Eiendom, og forbliver jeg hans Hjemmelsmand efter Loven.

p.t. Bispeladegaard den 2 November 1878

Tønnes Pedersen m.p.h. P

Tønnes selger her eiendommen til prisen han i sin tid kjøpte den for (1600 kr = 400 Spd), men får altså i tillegg rett til å bo på stedet livet ut. Husrommet han forbeholder seg retten til, 7 x 3,5 alen², tilsvarer ca 4,4 meter x 2,2 meter (drøyt 9,5 m²). Han bruker også det gamle *Løbe No*, fra da han selv kjøpte. I tillegg til gården fulgte et stykke torvmyr:

Kjøbecontrakt.

Undertegnede Tønnes Pedersen Jaaten sælger herved til Halvar Paulsen Jaaten min eiende anpart i Gaarden Jaaten med paastaende Vaaningshus og tilligende Herligheder, i Hetland Thinglag, samt et Torvmyrstykke henhørende til min Anpart i Jaaten, men beliggende i Johannes Tønnesens Mark ligeledes paa Jaaten..... ..

Johannes Tønnesen er en yngre bror av

Tønnes Johannes Tønnesen, og som vi skal se, etter hvert en kommende svigerfar til Halvar.

Halvar var født på Nedre Tjensvoll i mai 1842. Ikke langt fra Tjensvoll-krysset. Han var sønn til Paul Halvorsen Varland og Ingeborg Marie *Olsdatter Tjensvold*.

Varland-navnet kommer fra Varland på Fogn i dagens Finnøy kommune. Halvars far var født der. Så også her har vi 'innvandrers-ætt' fra Ryfylke.

Den 30. juli i 1869 gifter matros Halvar Paulsen Varland seg med fem år eldre Ingeborg Malene Pedersdatter Jaatten. Hun er datter til Peder Endresen Jaatten og Johanne *Olsdatter Tjensvold*. De to Olsdøtrene, Johanne og Ingeborg Marie, var søstre. På den måten blir Halvar og Ingeborg Malene søskenbarn. De to mødrenes slekt kom også fra Ryfylke, fra Årdal. Og for riktig å markere at ekteskap mellom søskenbarn den gangen ikke var uvanlig, så var Halvars farmor og mormor søstre fra Ullestad i Årdal.

Etter giftermålet bodde Halvar og Ingeborg de første årene på gården til hennes foreldre, bruk nr 51. Gjenværende del av dette bruket ligger i dag på nordsiden av Skogsbakken, som gjenboer til Østvold. For Halvars del opptok nok sjølivet mest tid de første årene. Han steg i gradene og ble etter hvert sertifisert til ansvar på større båter. Også som skipper, blir det fortalt. Stort sett gikk han i utenriksfart med på- og av-mønstringer i Stavanger.

Halvar og Ingeborg Malene fikk imidlertid ikke så mange årene sammen, og det meste av denne tiden var altså Halvar til sjøs. Ingeborg Malene dør av nervefeber i mars 1877. Deres eneste sønn var Paul Halvarsen Varland, eller Halvorsen Jåtten som også ble brukt. Han var født høsten 1869. De to fikk også en sønn Peder, i

1870, men han døde bare 7 dager gammel. Også da var Halvar på sjøen, i utenriksfart.

Etter Ingeborgs død gifter Halvar seg i 1878 med Alette Johannesdatter Jaatten. Hun var født på St. Pedersgjerdet, i 1848, like før dette ble del av Stavanger. Foreldre: Anne Kristine Mortensdatter fra Lea i Høyland og Johannes Tønnesen, født på Haaland i «Soggendal».

Johannes var tømmermann og kom til Stavanger-området i 1841. I 1851 kjøper han jord på Jåtten av sin bror, Tønnes J. Tønnesen, og får skjøte på sin eiendom samme dag som Tønnes Pedersen får skjøte på Østvold. Ved folketellingene i 1865 og 1875 er Johannes oppført som «gaardbruger og selveier» på bruk 118c (senere bruk nummer 22). I 1886 er han oppført som eier av bruk nummer 27. Eiendommene som i dag har disse bruksnumrene ligger vest for Motorveien, mot grensen til Sola kommune. De er fra jorda Halvor Thorsen satt på i 1838.

I 1891 finner vi på Østvold: Halvar og Alette, Halvars sønn Paul og to av Halvars nevøer; Tomas og Paul Joachim. Nevøene var da hhv. 10 og 8 år gamle, og sønner til Halvars søster Berthe Marie og hennes mann, «Pantelaaner» Jonas Torkildsen som bodde i Nedre Holmegate i Stavanger. De to guttene ble Halvar og Alettes fosterbarn etter at deres far var død i 1884. Også 85 år gamle Tønnes Pedersen bor her ved folketellingen i 1891, som føderådsmann. Men han dør av «alderdomssvaghed» 11. mai dette året.

Paul Joachim er fortsatt bosatt på Østvold i år 1900. Han blir i 1904 gift med Marie Berntsen fra Hinna, datter til Johan Berntsen og hustru Berta Sigvesdatter. Halvar var forlover og senere, sammen med Alette, fadder til Paul Joachims og Maries første barn.

Halvar og Alette Jaatten – Foto: I privat eie

Tomas blir konfirmert i Hetland i 1896. Han gifter seg i 1906 med Pauline Marie Svendsen, datter til «tidl. kontorist hos Hansen i Hillevaag» Jakob Svendsen Aarsland og Ingeborg Malene Paulsdatter Varland. Selv om klokkerboken sier de to - Tomas og Pauline - er ubeslektede, var de søskenbarn. Mødrene var søstre til Halvar, noe også presten bekrefter. Ingeborg Malene oppholder seg på Østvold i 1910 og dør her i desember dette året.

Paul Halvorsen Varland, sønn til Halvar og Ingeborg Malene Pedersdtr, gifter seg høsten 1892 med tjueto år gamle Ingeborg Bolette Jakobsdatter Jaatten. Datter til Jakob Jakobsen Jaatten og Maren Tallette Larsdatter fra Sveinsvold i Klepp. Også her har vi et eksempel på et 'internt' giftermål. Alettes mor var søster til Ingeborg Bolettes mormor.

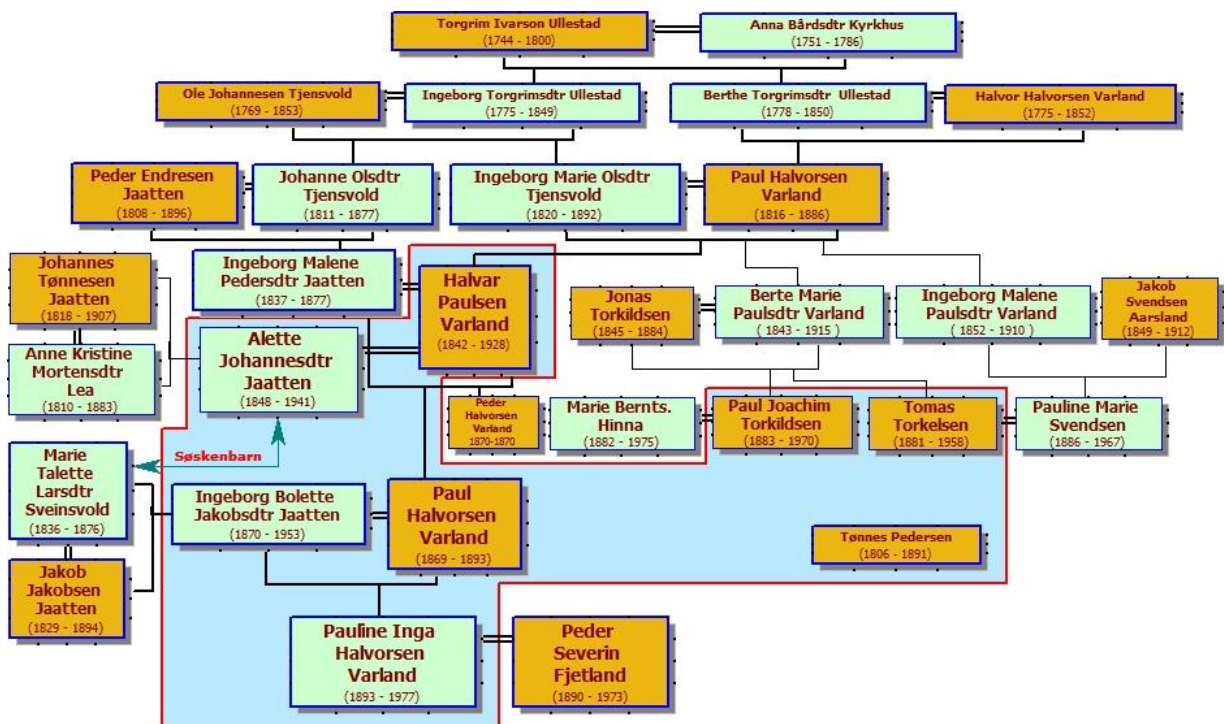
Ingeborg Bolette og Paul Halvorsen Varland

Foto i privat eie.

Jakob ga likevel ikke opp. Fikk han ikke den han aller helst ville ha, ble søsteren neste valget. Rett nok var hun ikke helt lytefri, hun hadde en skjelettlidelse, men kone ville Jakob uansett ha med seg hjem til Jåtten. Han fridde derfor like godt til søsteren, og fikk 'Ja'. Om Berthe Olene, som hun het, har ansvaret for gikta på Jåtten, er kanskje ikke så sikkert. Det er imidlertid både folkelig og greit å ha et sted for årsaken.

Etter Pauls død, fortsetter Ingeborg Bøllette og Pauline Inga å bo på Østvold hos Halvar, Alette og fosterbarna deres. Ved folketellingen i år 1900 er de fortsatt her. Begge er nå oppført med etternavnet Halvorsen. Vi er i en tid hvor familie-/slektsnavn mer og mer tar over for etternavn knyttet til fars fornavn, såkalte patronym, eller at slike blir til slektsnavn.

Ingeborg Bolette Halvorsen f. Jakobsen, som det står i kirkeboken, gifter seg igjen høsten 1903. Denne gangen med ti år eldre Olaus Olsen, også han fra Jåtten. Olaus var sønn til Ole Andreas Andersen på bruk nummer 10. Ved giftermålet er

Relasjonskartet viser personer med tilknytning til Østvold på slutten av 1800- og først på 1900-tallet. Hvem de var og – for noen – hvor de kom fra. Innenfor det blå feltet er de som periodevis bodde på Østvold i 1890-årene.

Grafikk: THPersett

Utsikt fra Jåttåhaugen for cirka hundre år siden, den gang Peder Severin gikk på frierferd til Østvold, og Hinna- og Jåttåvågen var fredete pletter og uten kunnskap om sin fremtidige skjebne. Bygningene på gården til Halvar og Alette skimtes midt i bildet, like bak steingjerdet.

Foto: T. G. Espedal -1913/Stvgr. Byarkiv

eks-svigerfar Halvar en av forloverne. Bruk nummer 10 ligger like under Jåttånuten. Olaus blir i familiekretser gjerne omtalt som «storkaren som eide halve Jåttånuten». I 1910 bor han og Ingeborg Bolette, og deres familie her. Dessuten Olaus' foreldre, en søster Ane og en sønn, Emil, som Olaus hadde med Gjer-tilde Pedersen i Stavanger.

Pauline Inga fortsetter å bo på bruket til bestefaren etter at moren gifter seg på ny. Den da 10 år gamle Pauline ville kort og godt ikke flytte! Bestemt gikk hun fra morens nye hjem tilbake til Halvar og Alette på Østvold. Her er hun fortsatt i 1910.

Det er omtrent på denne tida Pauline treffer Peder Severin Fjetland, som hun gifter seg med et par år senere, den 17. august 1912. Hun 19 og han 22 år gamle. Historien vet å fortelle at de første gang møttes på ungdomshuset Idun på Hinna.

Peder Severin kom fra Imsland i Vindafjorden. Foreldrene til Peder S. var Lars Larsen Fjetland og Siri Pedersdatter Rød. Han fra Fjetland på Ropeid-halvøya, hun fra Rød i Imsland. Peders far var

«Skomager for egen Regning» som folketellingen i 1891 sier det, og familien bodde i Imslandsjøen. De første årene brukte de tilnavnet Imsland etter stedet hvor de bodde. I folketellingen i 1900 er Peder S. oppført som *Peder Severin Imsland*.

Men også her kom døden så alt for tidlig. Peder S's far døde i februar 1898 av nyresvikt, 37 år gammel. Familiens økonomiske grunnlag ble brått revet bort, med det resultat at Peder Severin vokste opp som «Pleiesøn» hos morens bror på Kristianslyst. Onkelen, Peder Rød, kjøpte gård her i 1890-årene. Den lå i området ved høyblokken, og strakte seg opp mot «Vannassen» og Auglend.

Gårdsarbeid ble det mer av da onkel Peder i 1906 solgte gården og flyttet til Holte i Vikedal. Peder S. var dreng både på Hindal og hos Maria Mossige på Kristianslyst. I 1910 var søsteren, Severine, stuepike hos familien Helliesen på Hindal. Også mor Siri bor nå på Hinna (Brattli) hvor hun «arbeider hos andre med vask, bakning m.v.». Peder Severin var da bosatt på Våland i Stavanger, 20 år og «kjører». Tydeligvis var sansen for rul-

lende doninger allerede i gang. Han jobbet også en tid som altnuligmann for murmester Ellingsen på Hinna, der han bl.a. fikk være med mesteren på restaureringsoppdrag ved baroniet i Rosendal.

Pauline og Peder bor på Jåtten når eldste datteren, Solveig, blir født. Siden flytter familien til Stavanger. De to fikk ni barn. De øvrige åtte: Herdis Alette, Lars, Borghild (Bogga), Wally Pauline, Paul, Magnar Per, Olav og Inger Synnøve (Ninni). Barna er født mellom 1913 og 1930. Også når Wally blir født (1919) bor Pauline og Peder en kort tid på Jåtten.

I 1919 kjøpte Peder sin første bil. Han startet da opp som drosjesjåfør. Mot en avgift på 20 kroner fikk han nødvendig holdeplassebevilling for «*automobil L-237 ved St. Svithuns plass med forbehold om veksling med andre holdeplasse.*» St. Svithuns plass lå den gangen ved starten av dagens Madlaveien.

Men det stanset ikke her. I 1925, med en innflytelsesrik stavangerborger i drosjen, senere ordfører Birger Pedersen, luftet Peder ideen om å starte et privat busselskap. Situasjonen i datidens Stavanger var til forveksling ikke ulik dagens. Byens transportproblem var påtakende, og politikerne klarte ikke å finne løsningen med stor L. En situasjon som førte til at et 20-talls drosjesjåfører ville ta saken i egne hender, deriblant Peder S. Fjetland. Den 9. februar dette året, dagen etter nevnte drosjetur, har Aftenbladet et stort oppslag om saken. Under overskriften «*Drosje-chaufførerne tar omnibus-saken i sin haand*», kan vi blant annet lese:

«Mens sporveis- og omnibusspørmaalet paa grund av kommunens vanskeligheter med at paata sig de nødvendige utgifter efter aar og dags utredninger og arbeide fremdeles ligger i dødvanne, har nu en del drosjechauffører planer oppe i denne retning....»

En av bussene til Stavanger Rutebilselskap i begynnelsen av 30-årene. Et trent øye ser også en torgbod fra Peder's gamle arbeidsplass, Hindal, i bakgrunnen.

Foto: Fra Thomas Gjesteland Fotoarkiv

Ved samtale med en av disse chauffører hører vi, at man agter at starte hurtigst mulig, og at rutene vil være i gang til sommeren, dersom man faar myndigheternes samtykke. Tidligere har jo kommunen været tilbageholdende av hensyn til sine egne planer paa omraadet....»

Chaufførerne antyder selv at deres tiltak kunde betragtes som en forløper for en eventuel kommunal sporvei eller omnibus.»

Og slik ble det. Stavanger Rutebilselskap ble startet. Peder Severin ble dets første forretningsfører. Han var også med i sel-

skapets styre. Etter hvert fikk etablissementet kontorer i Storgaten 21. Stavanger Rutebilselskap ble raskt en suksess. Hele byen sto i kø for å oppleve at det «va' slynt å kjøra buss». En drømme-situasjon for 2014s lokale politikere. Suksessen varte i omlag ti år. Da så kommunen lønnsomheten, overtok aksjene, og kollektivtransporten ble kommunal. Stavanger Buss-selskap AS ble etablert og hadde et par millioner passasjerer allerede første året. Men hvem tok initiativ, fikk fart i sakene og la grunnlaget? Jo, det var «*Drosje-chaufføerne*»!

Peder var svært så initiativrik på denne tiden. Den 25. mars 1926 er stiftelsesdato for det som senere skulle bli til den kjente bilforretningen *Peder S. Fjetland as*. Han hadde rettnok startet tidligere, som vognmann med hest og kjerre allerede i 1914, men 1926 er den offisielle starten for forretningen. Etter at han fikk handelsbrev i 1924. Oppstarten var forsiktig, men likevel preget av optimisme og satsing. Og forretningen skjøt virkelig fart da selskapet etter 2. verdenskrig fikk agenturet på Volkswagen, og senere Audi og Skoda.

Valget av Volkswagen kort tid etter krigen var vanskelig, både i forhold til egne erfaringer med tyskerne og i forhold til holdninger i folket. Etter samtaler med sine sønner, var det Peder Severin selv som tok beslutningen vi alle kjenner.

Personlig firma Peder S. Fjetland startet på Våland i Stavanger. Fra juni 1927 i eget bygg, i Storgaten 21.

På 1960-tallet flyttet forretningen til Hillevåg, etter hvert omdannet til aksjeselskap, og senere – i 1997/98 – til Forus, hvor den nå, omdøpt til Møller Bil, holder hus. Med hovedkontor og avdelinger for hvert av bilmerkene Volkswagen, Audi og

Skoda. Avdelinger finner vi også i Sandnes (Kvål, Ganddal) og i Eigersund.

Skjønt «Forus og Forus, fru Blom», skal vi være helt korrekte – og det skal vi jo – så ligger hverken hovedkontor eller avdelingene på Forus. Hovedkontoret og Volkswagen-avdelingen ligger på Godeset, mens avdelingene for Audi og Skoda ligger på Stokka i Sandnes. Og for å gå ytterligere i detalj, ligger alle anleggene «uti» det gamle Stokkavannet. Det er løye med det hvordan unyansert dagligtale kan skape endring i vår oppfatning av virkeligheten!

Selv om familien Fjetland etablerte seg i Stavanger, var båndene til Jåtten fremdeles sterke. Pauline var som eneste barn til Halvar Paulsen Jaattens eldste sønn, «jordajente» og arving til Østvold.

Midt på 1920-tallet er Halvar Paulsen *Jaatten* en mann på godt over 80 år, og sikkert opptatt av framtiden for seg og sitt, og for Østvold. Han bestemmer seg da for å overdra gården til Pauline og Peder, mot at han selv sikrer følge for seg og Alette livet ut. Et eksempel på datidens folketrygd.

Selv om Østvold var Paulines arv, er det ektemake Peder som juridisk kjøper gården. Slik var det den gangen. Peder fikk skjøte på eiendommen i mars 1928.

Samme år dør Halvar Paulsen, den 13. desember, 86 år gammel. Alette fortsetter å bo på Østvold fram mot krigen. Hun

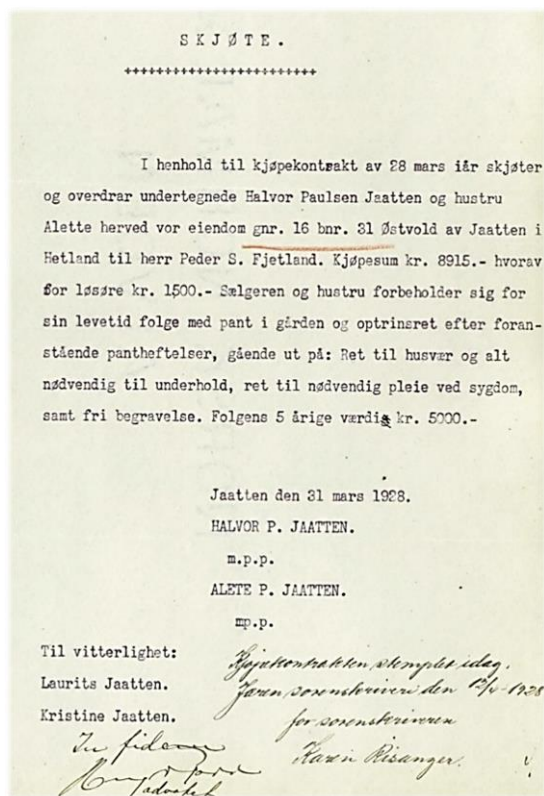
Fra gravstedet til Halvar og Alette

Foto THPersett

flytter da til Frue gamlehjem. Alette dør i januar 1941, drøyt 4 måneder før hun ville ha fylt 93 år. Halvar og Alette er gravlagt på Hinna kirkegård. På gravsteinen er Varland-navnet 'tilbake'.

Pauline og Peder bosatte seg ikke på Østvold i 1928. De første årene bodde familien fortsatt på Våland om vinteren, men straks påsken var passert og våren sto for døren, flyttet de 'på landet, te Jåttå'. Ungene som ennå var i skolepliktig alder fullførte skoleåret på Våland skole, og måtte transporteres daglig enten med tog eller bil. Tog skal ha vært regelen, men hendte det at en bil skulle samme veien, var det råd å få sitte på. Bilforretningen lå jo i Storgaten, like ved Våland skole.

Det samme gjentok seg på ettersommeren fram til familien ut på høsten flyttet tilbake til by'n.

Peder S. Fjetland kjøper Østvold i 1928

Hovedhus på Østvold inntil 1930-årene. Den gamle låven i bakgrunnen.

Foto i privat eie

Først da nytt hovedhus kunne tas i bruk, noen år før krigen, bosatte familien seg permanent på Jåtten. Eiendommen på Våland ble solgt våren 1938.

Det gamle gårdshuset på Østvold var i minste laget for den store familien, det nye i to etasjer, rommet betydelig mer. Det var i funkisstil og tegnet av arkitekt Lars Storhaug (1890-1963), kjent blant annet for flere hus i villastrøket på Eiganes i Stavanger. Som nevnt hadde Peder en viss erfaring fra murerfaget, og mente murhus var tryggere enn brennbare trehus. Huset på Østvold bærer preg av det. Sokkelen og første etasje er i betong.

Området rundt huset ble anlagt i stil med den nye bygningen. Med hekker og singelbelagte gangveier, og ikke minst den såkalte «ja-benken» murt opp av runde steiner Pauline og Peder hadde samlet fra sine mange turer til Jærstrendene. Helt kurant den gang, kanskje ikke like greit i dag.

Familien fikk i første omgang ikke så lang tid i sin nye bolig.

Da krigen kom tok tyskerne raskt beslag i forretningslokalene på Våland. Verkstedet ble gjort til lokalt verksted for tyskerne. Peder konsentrerte seg derfor om gårdsdriften på Jåtten. Dette ble på flere måter en tung tid for ham og familien. Ikke minst fordi sønnene enten ble tatt til fange av Gestapo, eller var på flukt for å unnsnippe fangenskap.

Det sluttet imidlertid ikke her. Etter hvert tok tyskerne også Østvold. Gårdsbruket ble gjort om til en tysk militærforlegning, og familien Fjetland måtte flytte. I denne tiden bodde de i Vålåndsgaten i Stavanger. Men periodevis også andre steder, blant annet hos slekt og venner i Ryfylke, der området opp mot Fjetlandsnuten var et utmerket sted for radiokontakt med omverdenen.

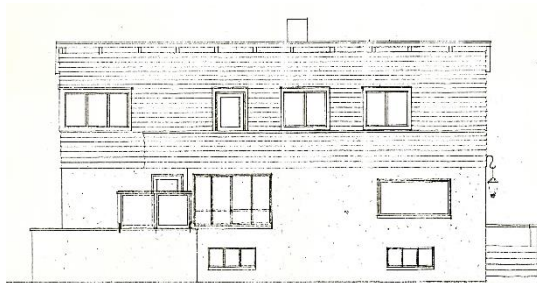
Da Østvold ble tatt, lot tyskerne Peder beholde ei ku. Denne fikk han ha i halvpensjon hos en nabo. Det ble derfor nesten daglige sykkelturer til Jåtten for å stelle kua. Samtidig som han – dog uten innflytelse – da kunne ha et visst oppsyn med livet på Østvold.

Det var likevel ikke tvil om at Peder på mange måter følte seg ruinert. Alt han hadde bygget de siste tiårene, var i realiteten tatt fra ham. Dette hindret ham likevel ikke i å se framover. Han var sikker på at krigen en dag ville ta slutt og at livet ville normalisere seg. Samtidig skal det ikke stikkes under en stol at han, forståelig nok, i perioder også var preget av uvirksomhet og pessimisme.

Historien kjenner vi alle: I mai 1945 fikk tyskerne reisepass, og Norge var igjen et fritt land. Også for Peder åpnet mulighetene seg igjen.

Østvold ble etter hvert frigitt, men synet som møtte familien Fjetland da de nå tok sitt hjem i øyesyn, kan knapt beskrives. Huset var relativt nytt da de måtte forlate det, mens det de nå fikk tilbake var totalt nedslitt, noen vil også si ramponert, av slagstøvler og tyske militærmanerer. Dørtersklene var helt borte. Det ble som å begynne forfra igjen.

Så ble gjort. Huset ble istandsatt og gjort beboelig. Gårdsbruket fungerte etter hvert som gård igjen. Foruten kyr, hest,

Det nye huset på Østvold

Kilde: Stvgr. Kom./Byggesaksmappe

gris og rev, hadde Pauline og Peder ulike sorter fjærkre; høns, gjess og kalkuner. De dyrket poteter og grønnsaker, og hadde mange frukttrær. Dessuten var Pauline glad i blomster. Hun sådde inne tidlig på våren, for så å plante ut når vårsola for alvor «i bakkane blenkte».

Under krigen – før tyskerne tok gården – hendte det gjerne at Peder tok med seg egendyrkede grønnsaker til torget og delte ut til folk. Den samme rausheten ser vi også praktisert etter krigen. Og da han fikk seg drivhus, var Frue gamlehjem blant de første som på ettersommeren fikk av Peders flotte nymodne tomater.

Frukttrærne var Pauline og Peder svært stolt over. De førte nøye notater og kart ble laget over frukthagen. Påført fruktnavn og type. Han hadde opptil 140 frukttrær og bærbusker.

Peder likte også å fiske. Mang en fisk har han dradd opp av Gandsfjorden. Naturalhusholdningen levde på alle måter i beste velgående, enten det var fersk fisk fra fjorden, kylling fra gården eller jordbær og grønnsaker fra åker og drivhus. De var selvforsynte på mye, og hadde mye å dele med andre.

Men gårdsdriften ble aldri, og var nok aldri ment å være, hovedgeskjeften til familien. Det var bilforretningen de levde av. Derfor ble det internt ofte spøkefullt sagt at Østvold aldri ble noe annet enn et

underskudds foretak. Men om regnskapet ikke alltid gikk helt opp, var det nok av andre gevinster å fortelle om herfra.

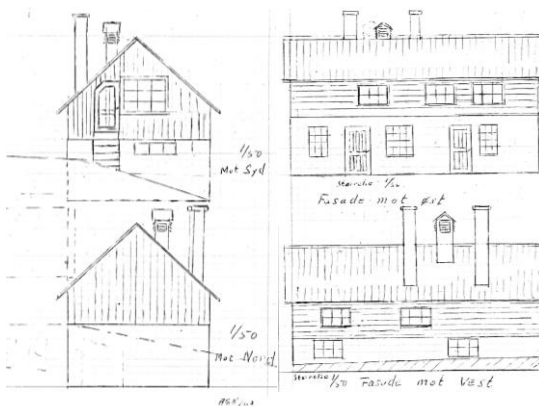
På flere måter, som vi skal se, ble gården også påvirket av forretningsvirksomheten i Stavanger.

Allerede i 1935 hadde Peder behov for utvidelse av arealet han hadde i Stavanger. Han forhandlet da med en nabo som eide en tomt inne i kvartalet bak Storgaten 21, grensende til eiendommen firmaet hadde. Behovet var et godt verksted for bilvirksomheten. Naboen var Børge O. Henriksen i Erlandsgt 2. Forhandlingene endte med at Peder kjøpte tomten på Våland, og Henriksen fikk kjøpe et par mål av Østvold. Bruksnummer 151 ble utskilt sommeren 1935, tinglyst og kalt «Solhøy». Henriksen overtok eiendommen i september dette året og kalte den like godt «Børgevoll». Like etter krigen ble en ny liten parsell tillagt eiendommen.

Da Henriksen døde, ifølge dødsannonse på Jåtten sommeren 1956, ble eiendommen overtatt av Thorleif Lauvsnes, og høsten 1957 videresolgt til Peder og Paulines datter Inger Synnøve og hennes mann Kjell A. Jensen. De bodde her i omlag femti år. «Solhøy» er nå solgt ut av slekta.

I 1939 gifter Pauline og Peders nest eldste datter Herdis seg med Einar Wathne. I 'medgift' vanket en ett mål stor del av Østvold. Disponent Wathne fikk målebrev på eiendommen «Nordhagen» i november dette året. Også denne eiendommen ble beslaglagt av tyskerne under krigen.

«Nordhagen» ble i 2002 overdradd til Herdis og Einars yngste datter, Jorunn, og hennes mann Halvor Stueland. Han var fra Sveio i Sunnhordland. I 2008

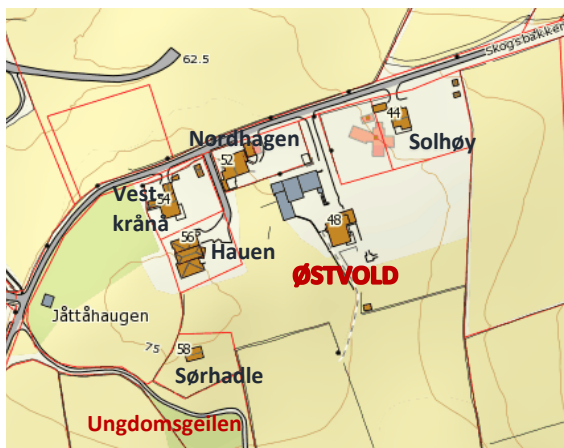
Byggetegninger til renserisøknad i 1947

Kilde: Stvgr. kom./Byggesaksmappe

overdrar disse igjen eiendommen til sin nest eldste sønn Eirik Stueland. Han er i 2014 eneste etterkommer etter Halvar Paulsen Varland, tipptippoldebarn, som fortsatt bor på en fordums del av Østvold.

Våren 1947 søker svigersønn til Peder og Pauline, Alf G. Nylund, om å få ominnrede et tilbygg til låven. Han skulle midlertidig bruke dette til renseri og fargerier. Han fikk tillatelsen. Bedriften var her noen år, før den flyttet til Madla.

I 1950 får også søstrene Wally, Solveig og Borghild sine tomter: «Vestkråna», «Hauen» og «Sørhadle». Riktignok er det ektefellene, Einar Aspøy, Alf G. Nylund

Kart: Stavanger kommune/eByggWeb – redigering
THPersett

og Odd Simonsen som får skjøte på eiendommene. Slik det var den gangen.

De to førstnevnte bygger bolig på sine eiendommer, mens Borghild og Odd bygger hytte. De to boligeiendommene er i dag solgt ut av familien, mens hytteeiendommen fortsatt eies av Simonsens etterkommere. Hytten er imidlertid revet.

Da Inger Synnøve fikk kjøpe «Solhøy» i 1957, hadde alle fem døtrene til Peder og Pauline fått seg en snipp hver av Østvold.

Bilvirksomheten i Stavanger ble periodevis en del av Østvold. Spesielt like etter krigen da Peder slet med å få gjenåpnet lokalene på Våland. Han kjøpte biler i deler som han selv monterte. En tid sto det biler over alt på eiendommen. Men bygningene hadde også andre funksjoner, f.eks. lagerplass, slik firmaet hadde i flere driftsbygninger på Jæren.

Høsten 1952 startet dramatisk. Om kvelden søndag den 7. september tok det fyr i låven på Østvold. Før leggetid oppdaget Alf G. Nylund at låven sto i brann. Sammen med svoger Einar Wathne gikk han i gang med slukkingen mens de ventet på et brannvesen som var svært så oppgitt over hvor liten respekt bilistene hadde for sirener og rødlys (den tids blålys): «*Det var skammelig slik som bilistene neglisjerte sirenene og de røde signalene da brannbilene kjørte utover*», sa brannmannskapet til Aftenbladet.

Brannen ble behørig dekket på første side i mandagens avis. Den startet i garasjen. I en bil som sto der. Det var fjøset, låven og garasjen som brant.

Da brannvesenet kom til plassen, la de ut slanger til en dam på eiendommen. I vaskeriet, i vinkelbygget til låven, sto dessuten en tank med vann som også ble brukt. Vannet her og i dammen rakk nesten til å slukke brannen, men da dammen

var tom, blusset det fort opp igjen. For mens brannvesenet koblet om til brønner i nærheten, tok det fyr i høyet på låven. Og da var det gjort. I nesten tre timer lyste det kraftige blået mot himmelen. Gnistene fløy som ildtunger over Jåttå. Etter hvert måtte vannet pumpes fra brønner som lå 200-300 meter unna.

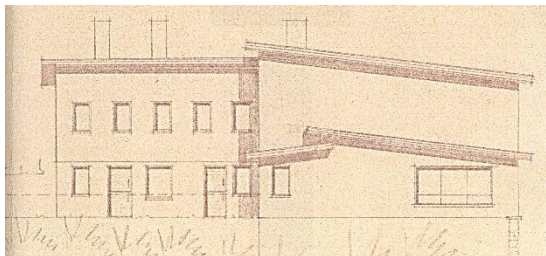
Løebrand på Jåttå i natt

Hele avlingen og en bil strøk med hos Peder S. Fjetland på Østvoll

Stavanger Aftenblads førsteside 08.09.1952. Det lyste lang vei da låven på Østvold brant.

Foto: Stavanger Aftenblad

Ny driftsbygning i mur godkjent i Hetland bygningsråd i november 1952

Kilde: Stvgr. Kom./Byggesaksmappe

Flysoldater fra Forus bidro også i bergingsarbeidet, og gjorde ifølge Aftenbladet sammen med brannmannskapene en formidabel innsats. Det avisen imidlertid ikke får med, er flysoldatenes innsats for å komme raskt til stedet. Flere grunder langs ruten fikk merke det. Nedkjørte og ødelagte som de ble. Våningshuset og vaskeritilbygget slapp unna brannen.

Låven med klengenavnet «Japan» ble bygget opp igjen. Bakgrunnen for navnet var den dype byggetomten. «Snart e' me liga i Japan» skal ha blitt fleipet. Etter det har i all ettertid etterkommere etter Peder og Pauline omtalt låven som «Japan». Den nye driftsbygningen ble bygget i mur. Her, som ellers, må vi gjøre regning med at den 'gamle' murarbeideren tenkte sikkerhet og soliditet. I den nye bygningen var det avsatt plass til vaskeri og renseri.

Boligen ble påbygd i 1950-årene. Første byggesøknad kom i 1954, neste i 1957. Siste gangen var det arkitekt Finn Krogh som sto for utformingen.

Pauline og Peder hadde ni barn og nærmere 30 barnebarn. I familielag kunne det derfor bli svært så folksomt på Østvold. På høytidsdagene var gjerne førti-femti mennesker samlet rundt midtidsbordet. Dette krevde god logistikk, lang planlegging og systematisk gjennomføring, alt styrt av Paulines grundighet.

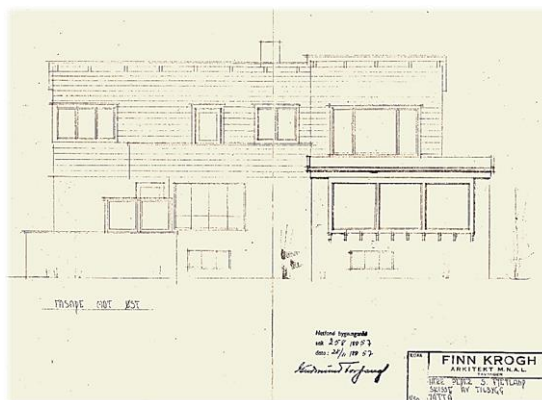

Peder og Pauline foran det nye hovedhuset

Foto i privat eie

Julaften hadde kalkun fast på menyen. Med så mange rundt bordet var det greit med fire døtre boende i nabolaget. En kalkun i hver av fem steikeovner, ble ofte løsningen. Etter måltidet gikk oppvasken unna ved at de fleste tok sin børt. På skift. Gjennomtenkt og godt organisert, slik det måtte være.

Det samme gjaldt julegavene. Med så

Hovedbygningen etter tilbygg i 1957

Kilde: Stvgr. Kom./Byggesaksmappe

Østvold mot slutten av 1950-tallet – hovedhuset midt i bilde, nærmest har vi Nordhagen, Vestkrånå og Hauen. Ny driftsbygning («Japan») er kommet opp, og nederst i hagen, foran hovedhuset, ser vi drivhuset til Peder S. I bakgrunnen Boganesvika og Gauselvågen, og helt øverst til venstre skimtes ytterste del av Boganeset.

Foto. Stavanger Byarkiv/Widerøe

mange barnebarn, var en nødt til å rasjonalisere. Å bytte presanger alle til alle ville blitt krevende. Etter hvert begrenset utdelingen seg derfor til gaver fra Pauline og Peder til barn, svigerbarn og barnebarn. Men også dette ble forenklet slik at barn og svigerbarn fikk det samme, og hvert av barnebarna fikk det samme. Av og til hendte det nok at guttene fikk en ting og jentene en annen. Spenningen i pakkeutdelingen var hva som var årets gave. Rekkene av barnebarn var lang, og når de første hadde åpnet sine, gikk ryktene bakover i køen: «I år er det tøfler!».

Gangen rundt juletreet ble imidlertid gjennomført 'fullt ut'. Det ga imponerende mange ringer rundt treet. Musikalske og sangglade som de var i familien Fjetland, bidro det til god julestemning.

I forhold til livet ellers på gården var det også greit med familie i nærheten. Til gårdsdriften var Wallys gartnerutdanning fra Tveit jordbruksskole på Nedstrand

nyttig. Hennes Einar (Aspøy) hadde og utdanning herfra; de traff hverandre på Tveit. Sammen med den øvrige familien trådte de til når behovene var der.

Dessuten bidro barnebarna i nabolaget praktisk, og ikke minst var de med på å skape liv i leiren. Det ble ikke skikkelig 17. mai uten at besteforeldrene ble vekket med sang og kinaputter. 'Reveljen' startet gjerne klokken 5 om morgenen, og om litt ble opptrinnet belønnet med vafler og brus hos mormor Pauline.

De siste årene Pauline og Peder levde ble det med samlingene til jul. I 1970 passerte Peder de 80, og Pauline nærmet seg. Hennes åttiårsdag sommeren 1973 huskes. Hvor barn, barnebarn, oldebarn og øvrig familie deltok

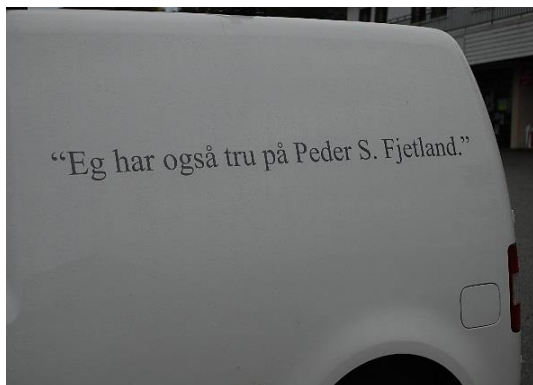
Peder Severin døde onsdag den 24. januar 1973, nær 83 år gammel. Et langt og interessant liv var kommet til en slutt. Det mest iøynefallende er kanskje veien

fra hest til automobile hestekrefter, men – som vi har sett - også på andre områder utmerket han seg, og etterlot seg verdier det er verd å ta med seg videre.

Konsernet som bar hans navn var kjent i hele fylket. Det var velrenommert, i by og bygd, fra den ytterste øy til den innerste fjordarm og høyestliggende fjellgård. Før oktober 1960 var det ikke fritt fram for nordmenn å kjøpe bil. Da måtte kundene – de som hadde fått løyver – oppsøkes og pleies. Og ikke alle bodde i byen. Fra nekrologen i Stavanger Aftenblad den 25. januar saksess: «*Han var en Askeladd i det rogalske næringsliv. Han grunnla en stor bedrift som favner vidt i Rogaland.*»

Livsverket til Peder S. Fjetland er det ikke mange som matcher. Likevel, Peder vokste opp i trange kår, og det var måltehold og nøysomhet som preget livet hans, og la grunnlaget for en suksesshistorie hvor eiendommen på Jåtten på sitt vis har bidradd. Alt har ikke gått på skinner i disse årene, men i sum har rasjonelle valg, utholdenhet og solid arbeid gitt god lønn for strevet.

Peders liv var på flere vis mangfoldig. Det hadde også rom for de store og eksistensielle spørsmålene. Han og Pauline hadde sterk tilknytning til Hinna kirken. Både

Også Finnøy-presten kjøpte bil av Peder S. ... her gir han uttrykk for tilliten merkevaren Peder S. Fjetland hadde opparbeidet seg i fylket.

Foto THPersett

Gravsteinen til Pauline og Peder S. på Hinna kirkegård

Foto THPersett

før og etter kirken ble bygget og ferdigstilt i 1967. De deltok regelmessig ved søndagens gudstjenester.

Pauline overlevde sin mann med drøyt fire år. Hun døde den 27. februar 1977. De to er gravlagt på Hinna kirkegård.

Østvold gikk nå videre til Pauline og Peders ni barn. Per, som bodde på Østlandet, solgte straks sin part til de øvrige åtte. Fire av disse beholdt sine parter, mens fire lot egne andeler gå videre til sine barn. Sameiet «Fjetlands arvinger» ble etablert, med et styre bestående av et medlem fra hver av de åtte grenene. Etter hvert lot også de fire som beholdt sine deler, disse gå videre til egne barn. Nå var det Halvars tippoldebarn som hadde overtatt eierskapet til Østvold.

Bilforretningen ble videreført av de tre brødrene Lars, Paul og Olav, som sammen med faren hadde utviklet denne. Deres familier eier i dag selskapet (50%) sammen med Møller Bil as (50%).

Jordbruksdelen av Østvold ble forpaktet bort allerede i 1978. Flere har i årenes løp hatt kontrakt med sameiet. Men jorda er skinn og verdien som jordbruksjord kan nok diskuteres. Noen forpaktere lot i hvert fall jorda bare ligge. Man må nok tilbake til 1950-tallet for å finne regulær

Hovedhuset på Østvold omtrent da eiendommen ble solgt i 2007

Foto THPersett

gårdsdrift på Østvold.

Boligen har også hatt flere leietakere. Spesielt nevnes oljeselskapet Mobil, som investerte i ombygging og oppussing av huset. Dessuten var Stavanger Haldags-skole en del år leietaker, der også husdyrhold var en del av læreplanen.

Hver vår var det familiedugnad på Østvold, hvor eierne med familier deltok. Jobben var hagearbeid og vedlikehold av bygninger. Det ble både folksomt og livlig når to-tre generasjoner descendenter etter Pauline og Peder møttes. Ikke minst var det kjekt å kjenne på stemningen fra tidligere tider.

På 1990-tallet ble våningshuset forsøkt solgt som egen eiendom. Huset var gammelt og krevde mye. Det gikk imidlertid ikke. Eiendommen ligger i et jordbruksområde hvor boligen er en del av gården.

Eierne var også i kontakt med entreprenørselskaper med tanke på utvikling av eiendommen. Byens boligområder kom stadig nærmere, med en omfangsrik byutvikling på Hinna og i Jåttåvågen. At jorda ikke var av den mest fruktbare, ga håp om litt forståelse fra myndighetenes side. Men det var lettere tenkt enn gjennomført.

Ved kommuneplanrevisjonen like etter tusenårsskiftet kom likevel håpet nærmere da naboeiendommen ble avsatt til boliger. Sameiet fikk nå etter hvert kommunal aksept for å skille ut et titalls tomter, mot at resten ble bevart som grøntområde. Det var like før! Men så var det fylkesmannen da, fra fylkeslandbrukssjefen kom det et kontant nei.

Etter dette siste avslaget valgte sameiet å selge eiendommen. Ikke med lett hjerte, men en hadde lenge nok stanget hodet mot myndigheter som ikke ville. Østvold ble solgt ut av familien i 2007, cirka 130 år etter at tippoldefar Halvar kjøpte gården som skulle tilhøre ham «og Hans Arvinger som sand og rettmæssig Eiendom».

Epilog. En bondegutt, Tønnes Johannes, kom til Stavanger fra Håland i Sokndal. Han slo seg opp som kjøpmann og sildegrossist. Tønnes kjøpte jord, også på Jåtten. Matrikkelskylden sier han i 1850 eide drøyt 10% av jorda her. Det han kjøpte ble delt og videresolgt, deriblant Østvold. Sokndølen var grosserer i 1851, men døde tjue år seinere som husmann på Gausel. Har noe gått galt underveis?

Kan hende historien om bondesønnen Thomas fra Hognestad på Jæren, sier noe om det. Han var dreng hos John Rasmussen Haugvaldstad, og «da jeg ej havde min aars løn fornøden, men vilde have de penger stående hos bemeldte J. Haugvaldstad til jeg selv behøvde mine penge», lånte husbonden - for å gi gutten renter - pengene til Tønnes Johannes Tønnesen. Thomas fikk vite om utlånet i ettertid, men stolte på Haugvaldstad som «var for sine Tjennere som en Fader, ja mere» enn det. Da Haugvaldstad døde i 1850 fikk ikke Thomas sine sparepenger, og Tønnes Johannes - som på den tiden styrte Haugvaldstad minde - fikk unngjelde. Brevet Thomas skriver til bostyret er til dels skarpt:

«...Thønnes Johanis gik Bagdøren som flere av hans lige der aagrer med fremmed gods, som Re-fen i Lurehulen, her af haaber jeg enhver kan see hvor for jeg vender mig til bemeldte Boe...»

Bostyret bestemte at jærbuen skulle få noe av pengene 'nå', og resten når Tønnes Johannes døde. Da var det imidlertid, ifølge dødsfallprotokollen, «*Intet til skifte*». Om pengene kom tidligere forteller vår historie lite om. Men året etter Haugvalstads død selger, som vi har sett, «*Thønnes Johanis*» av jorden sin på Jåtten. Et par år senere, 11. april 1853, «*blev 5te Gangs Auction afholdt paa og over Tønne J. Tønnessens Opbudsboes Andeel i Jaatten i Het lands Thinglag*». Sokndølen var i realiteten konkurs. Her var det LNo 118d, senere bruk 23, som var under hammeren.

Ungkaren fra Mandal kjøpte Østvold i 1851. Han eide jorda i 25 år og bodde her i ytterligere femten. Kanskje var kjøpet en vennetjeneste, og mandalitten var tømmermannen Tønnes Pedersen fra miljøet Tønnes Johannes Tønnesen tilhørte i *Nygadens Opbyggelseshus*? Om så

er, fikk Tønnes Johannes i en tøff økonomisk situasjon her hjelp fra både familie og venner. Haugianerne visste å hjelpe sine åndsfrender. Her likevel uten å unngå konkursen, men kanskje lindre tapet for utlånere fra samme nettverk?

Neste Østvold-eier, Halvar Paulsen Varland, var kommet til Jåtten via familie og giftermål. Slektas hans har vært her fram til vår tid, og etterkommere har fortsatt (2014) små fliker av gården; eiendommene «*Nordhagen*» og «*Sørhadle*». I løpet av disse årene har vi sett alt fra tradisjonell gårdsdrift og hagebruk til næringer innenfor bransjer en ikke forbinder med jordbruk. Endog skolevirksomhet har holdt til her.

De neste årene vil byen komme enda tettere inn på Østvold, og om litt ikke usannsynlig 'spise' gården. La oss håpe at framtiden tar vare på noe av det som var, og på en grei måte får det flettet sammen med det som kommer.

Kilder:

Carol Distad Peterson m/fl:

Descendents of Jakob Jakobsen Jaatun in Norway and America 1858 ... 2007

Etterkommere av Peder S. og Pauline Fjetland
Etterkommer av Tønnes J. Tønnesen

Norsk faglitteratur: Norges bebyggelse Rogaland, Midtre del, 1958

Digitalarkivet:

Skannede pantebøker og tinglysingsdokumenter
Folketellingene i 1865, 1875, 1891, 1900 og 1910
Kirkebøker
Matrikkeler av 1838 og 1886

Halvard Bjørkvik: Finnøy Gard og Ætt III, 1997

Sigmund Jensen Stig-Erik Tokvam: Bilen og byen, 1998

Trygve Ege Olsen m.fl.: Sokndal bygdebok, bind 2, 2006.

Arkiver i Stavanger kommune:
Byarkivet
Servicetorget/Byggesaksavd.

Statsarkivet: Gamle skipsregistre
Matrikkelen av 1850

Rogaland historie- og ættesogelag: Ætt og Heim, 1958

STAVANGER MUSEUM / ÅRBOK, 1973

Stavanger Aftenblad